

2011 жовтень № 20 (231)

ВІСНИК

ЛУГАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

За матеріалами

*V Міжнародної науково-практичної конференції
„Ціннісні пріоритети освіти: виклики XXI століття”*

Частина II

Заснований у лютому 1997 року (27)

Свідоцтво про реєстрацію:

серія КВ № 14441-3412ПР,

видане Міністерством юстиції України 14.08.2008 р.

Збірник наукових праць внесено до переліку

наукових фахових видань України

(педагогічні науки)

Постанова президії ВАК України від 14.10.09 №1-05/4

Рекомендовано до друку на засіданні Вченої ради

Луганського національного університету

імені Тараса Шевченка

(протокол № 1 від 30 серпня 2011 року)

Виходить двічі на місяць

35.	Мен Фаньцзюань. Хорове виконавство як феномен творчої взаємодії.....	250
36.	Меняйленко О. С., Шевчук О. Б. Створення та використання інформаційних експертних систем у підготовці фахівців фінансово-економічного напрямку: стан проблеми....	255
37.	Набока О. Г. Стан та проблеми професійної підготовки студентів економічних спеціальностей у сучасних умовах....	262
38.	Сорочан Т. М. Наступність професійного розвитку вчителів у системі університетської та післядипломної освіти.....	274

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

39.	Бадер С. О. Діагностика соціалізованості дітей-сиріт дошкільного віку в умовах дитячого будинку.....	285
40.	Вахняк Н. В. Соціально-педагогічний аналіз проблеми усвідомленого батьківства.....	297
41.	Кузьміна О. В. Концептуальні основи формування соціальної компетентності як складової життєвої компетентності вихованців інтернатних закладів.....	303
42.	Курило В. С., Чиж О. Н. Особливості соціально-культурного організму провінційних міст Луганщини.....	309
43.	Малькова М. О. Поведінка з відхиленням у підлітків і її подолання.....	314
44.	Отравенко О. В. Розлучення батьків та його вплив на успішність навчання дитини у школі.....	319
	Відомості про авторів	325

Malkova M. A. Behavior deviations in adolescents with and overcoming it

The article discusses the problem of rejection behavior of adolescents and overcoming it, the reasons for rejection behavior and characteristics of adolescent character; distinguish several forms of behavioral abnormalities in adolescents.

Key words: behavior of the deviation, educational neglect, hard educational process.

УДК [37-053.4:316.362.31](73)

О. В. Отравенко

**РОЗЛУЧЕННЯ БАТЬКІВ ТА ЙОГО ВПЛИВ
НА УСПІШНІСТЬ НАВЧАННЯ ДИТИНИ У ШКОЛІ**

Зниження рівня життя населення, різкі соціально-економічні зміни та моральна криза суспільства змінили сучасне ставлення до сім'ї в Україні та у всьому світі. Це призвело до зросту кількості розлучень та появою гострих проблем, які стосуються таких функцій життєдіяльності, як репродуктивна, економічна, соціальна, рекреативна, та виховна. Сім'я втрачає стабільність. Кількість неповних сімей збільшується. Причинами цього також є соціальна незрілість людей, що вступають в шлюб, погіршення психічного й фізичного здоров'я членів родини; зниження матеріального добробуту та житлові проблеми, наркоманія та алкоголізм.

Серед науковців, що вивчали проблеми та потреби таких сімей є А. Макаренко, В. Сухомлинський, В. Костів, Л. Ковальчук, О. Максимович, М. Стельмахович, В. Котирло, І. Мар'єнко, С. Максименко та інші. Серед російських вчених, які приділяли увагу проблемам розлучення та дітей розлучення, є Г. Воронцова, О. Неделіна, К. Кузнецова, С. Зеленчукова, Б. Нусхаева та багато інших. Американські вчені такі як М. Геллегер (M. Gallagher), Ф. Додсон (F. Dodson), Д. Попену, (D. Ropene), Дж. Елстайн (J. Elshtain), С. Маклاناхан (S. McLanahan), М. Деніелс (M. Baniels), також вивчали проблеми неповних сімей, зокрема утворених через розлучення.

Неповні сім'ї, що створилися через розлучення батьків, стають звичайним явищем. У кожній школі, у кожному класі є такі діти. Вони привертають на себе увагу науковців, вчителів, соціологів, та психологів. Проводяться дослідження, які стосуються дітей із розлучених сімей, вивчаються проблеми виховання дітей, їх психічне та фізичне здоров'я.

Існує багато причин, які сприяють розлученню:

- урбанізація;
- залучення жінок до праці;
- економічна самостійність жінок;

- зміна форм соціального контролю;
- руйнування релігійної основи шлюбу;
- ослаблення зв'язків між поколіннями;
- зниження цінності й кількості дітей у сім'ї [1, с. 56 – 57].

Також мають значення особливості окремої сім'ї, характер її внутрісімейних стосунків та інші фактори.

Головною метою цієї статті є дослідити думки вітчизняних та американських вчених стосовно зв'язку між розлученням батьків та успішністю дитини у школі та з'ясувати, чи є такий вплив великим.

Більшість вітчизняних науковців згодні з тим, що діти потребують допомоги після розлучення. Діти проводять у школі значну частину свого часу, тому на неї дуже часто покладається велика надія у вихованні дітей та їх адаптація до життя. Якщо ж школа не може справитися з проблемами дітей, задовільнити інтереси та розвивати їх, процес соціалізації дітей іде стихійно, може відбутися відчуження дитини від сім'ї та від школи. Школа разом з сім'єю бере участь у фізичному, моральному, трудовому й культурному вихованні. Проте основною метою все ж таки є розумове виховання дітей.

Школа також грає особливу роль при підготовці підлітків до майбутнього сімейного життя. Під час навчально-виховного процесу школа та вчитель повинні допомагати соціалізації дітей з неповних сімей, здійснювати компенсацію відсутніх факторів сімейного виховання та корегувати помилки впливу з боку батьків. Сім'я після розлучення (батьки та діти) потребує психолого-педагогічної підтримки та соціальної допомоги. Вона може стикатися з багатьма проблемами після розлучення, такими як матеріальні проблеми, відсутність одного з батьків (частіше батька, ніж матери), погіршення стосунків з батьками, проблеми у школі та іншими.

Насправді, проблеми виховання в неповній сім'ї лише в незначній мірі пов'язані просто з відсутністю батька. Набагато значніше відсутність чоловіка в оточенні дитини. Але й це не найголовніше. Найчастіше джерелом відхилення виявляється помилкова поведінка матері, яка поставлена у важкі умови та не може вибрати правильний шлях поведінки. Відсутність батька – не причина, а лише передумова порушень розвитку.

Г. Воронцова вважає, що для гармонійного розвитку дитини потрібні батько та матір, щоб були присутні оба типа мислення: логічний (чоловічий) та образний (жіночий). Недолік спілкування із чоловічою статтю знижує когнітивні здібності. Існують деякі висновки що діти без батьків краще справляються з діями на вербальному рівні, ніж з математичними обчисленнями. У такому разі хлопчики розвиваються по “жіночому” типу в інтелектуальному відношенні [2, с. 35].

Це може пояснити той факт, чому вважається що діти з неповних сімей, як правило, вчать трохи гірше та є більш уразливими у

порівнянні з дітьми із повних сімей. Соціальна дезадаптація дітей з неповних сімей набагато вище у порівнянні з повними сім'ями.

О. Неделіна вважає, що зниження виховних можливостей сім'ї з розлученими батьками має місце у випадку стикання несприятливих обставин, таких як тривалий вплив внутрісімейного конфлікту на дітей, напружена обстановка у сім'ї, невміння батьків вибрати правильний стиль взаємин і спільну тактику виховання, неправильна поведінка батьків, матеріальні та побутові проблеми, недостатній або відсутній зв'язок сім'ї та школи. Також форма неповної сім'ї може дискримінуватися у суспільстві, але це трапляється дедалі рідше [3, с. 51].

Неповна сім'я також може мати позитивний вплив на дитину та розвиток її особистості. Після подолання кризи, яка пов'язана із розлученням, діти мають більшу психічну зрілість та стабільність, можуть краще долати безвихідні та конфліктні ситуації, стають більш відповідальними та самостійними.

Існує багато досліджень з приводу успішності навчання дітей з розлучених сімей у школі. С. Зеленчукова, наприклад, виявила, що 3 % опитаних підлітків з розлучених сімей навчаються успішно, 45 % "добре", "44 %" задовільно та 9 % "незадовільно". 60 % російських педагогів зазначають, що успішність підлітків з неповних сімей не відрізняється істотно від успіхів їх однолітків з повних сімей [4, с. 34 – 35]. На думку більшості американських вчених, успішність підлітків не залежить від типу сімей. Діти показують рівні шанси в навчанні.

Сім'я формує особистість дитини, впливає на її розвиток. Однак цей вплив буває позитивним і негативним. Багато вчених стверджують, що хлопчики із розлученої сім'ї вчаться гірше, ніж дівчатка. Одні фахівці вважають, що в більшості випадків рани після розлучення згодом зовсім загоюються; інші, навпаки, наполягають на тому, що пережите потрясіння впливає на подальший емоційний й соціальний розвиток особистості дитини. Діти з розлучених сімей частіше ніж діти з повних сімей мають у навчанні гірше та часто опиняються серед невстигаючих.

Великий вклад у дослідження дітей із розлучених сімей зробили американські науковці, зокрема Ш. Л'ю (S. Liu), Ф. Додсон (F. Dodson), Д. Бленкенхорн (D. Blankenhorn), Д. Попену (D. Popenoe), С. Макланахан (S. McLanahan) та багато інших.

Діти з неповних сімей, утворених через розлучення, мають різні результати навчання залежно від віку дитини на момент розлучення та її статі. Також немає доказів, що це насправді розлучення негативно впливає на успішність дитини у школі. Не всі діти, але тільки деяка частина дітей матиме проблеми у навчанні через розлучення батьків. Але ці наслідки є більш слідством розладу в сім'ї напередодні розлучення, ніж саме розлучення.

Політика держави перешкоджати розлученню не може допомогти покращити добробут дітей. Перешкодження розлученню збільшує страждання дитини та шкодить їй. Законодавство США зробило процес

розлучення більш легким. До кінця 1960-х років розлучення здійснювалося, якщо обидва партнери були згодні розлучитися та якщо хоча б один з партнерів був згодний. Більшість штатів мала традиційні погляди на розлучення. У 1970 р. у Каліфорнії з'явився новий закон "Family Law Act" (Закон про сім'ю), який дозволяв розлучатися без доказу вини, завдяки цьому більшість штатів почали відноситися до розлучення ліберально. Однобічне розлучення, яке потребує згоди лише одного партнера, було прийнято майже одночасно багатьма штатами.

Збільшення доступності розлучення співпало із значним зростанням рівня розлученості за цей період у США. Вчені розробляють програми по укріпленню сім'ї, в тому числі пропонують обмежити причини до юридичного розлучення. Таке обмеження діє в деяких штатах США, таких як Луїзіана, Арканзас та Арізона. Це було зроблено, щоб менше дітей виховувалося у розлучених сім'ях та для зменшення небажаних ефектів на дітей через розлучення батьків.

Діти розлучення можуть мати різний досвід та різні наслідки, які базуються на часі руйнування сім'ї та статі дитини. Тривалість негативних подій є важливим фактором впливу на дитину. Потенційні наслідки не є постійними. С. Крейн та А. Беллер (S. Krein, A. Beller [5, с. 67]) зробили висновок, що найгірші наслідки розлучення є для дітей дошкільного віку. Ці наслідки збільшуються з часом. Також з'ясували, що хлопчики страждають більше через розлучення, яке впливає на них більш істотно. Але хлопчики долають шок швидше, тоді як проблеми з навчанням не зникають з часом. Однак К. Бюлер та Дж. Геральд (C. Buehler, J. Gerard [6, 2002]) виявили, що конфлікт у сім'ї, де є діти від 2 до 11 років, більш негативно позначаються на дівчатах, на яких вплив розлучення не зникає з часом. Й. Сан (Y. Sun [7, с. 697 – 713]) же довів, що наслідки розлучення на дітей не дуже різняться від статі дитини.

Існують певні соціоекономічні недоліки, які асоціюються із розлученням. Внаслідок розлучення дитина отримує менше часу та матеріальних ресурсів, що негативно впливає на неї. Крім того, бідність може збільшити напруження між подружжям та підвищити імовірність розлучення. С. МакЛанахан та Дж. Сандфер (S. McLanahan та G. Sandefur [8, с. 1994]) виявили, що у зв'язку із розлученням дитина має на 15 % менше шансів закінчити вищу школу через брак грошей. Також постійна бідність погано впливає на дітей, їх нормальний розвиток стає під загрозою, якщо брак коштів є результатом розлучення. У такому випадку розлучення, коли дитина маленька, впливає на тривалість періоду бідності та спричиняє соціоекономічні недоліки.

Розлучення може стати наслідком тривалого процесу погіршення сімейних стосунків, що має негативний вплив на сімейне середовище. Напружені стосунки у сім'ї збільшують імовірність розлучення та мають негативний вплив на розвиток дитини.

Вченими був виявлений прямий зв'язок успішності дітей із професійною зайнятістю матері: діти з низькою успішністю частіше

належать до сімей, матері яких бідні. Матері, зайняті кваліфікованою роботою, мають більший авторитет серед своїх дітей, ніж низькокваліфіковані, заходи їх впливу на дітей та внесок у виховання більший та вони мають більшу педагогічну грамотність у вихованні. Матері з розлучених сімей, які залишаються з дітьми після розлучення, часто є дуже освітченими, стають економічно незалежними та спроможними виховувати дитину самостійно.

Результати свідчать, що існують істотні статеві відмінності в наслідках на дитину з часом розлучення. В середньому хлопчики, які пройшли через розлучення батьків у ранньому дитинстві або у підлітковому віці, мають більший ризик кидати школу а також вчаться гірше. Дівчата мають великий ризик, коли батьки розлучаються до того часу, коли їм виконується 11 років. Ш. Л'ю у своєму дослідженні робить висновок, що для хлопчиків краще, коли батьки одружені так довго, як можливо [9, с. 56].

Розлучення має як негативне так і позитивне значення. У разі, якщо вдається подолати кризову ситуацію у стосунках батьків, надати їм можливості для розвитку та реалізації, розлучення буде мати позитивний ефект. При цьому повинно врахувати інтереси усіх членів сім'ї. Розлучення буде конструктивним шляхом вирішення існуючих проблем у сім'ї. Якщо напруга у сім'ї сильна, краще для сім'ї розлучитися раніше, тому що це має дуже великий вплив на дитину. Але при поспішному рішенні проблеми розлученням та небажанні вирішити її іншим шляхом, якщо інтереси усіх членів сім'ї не враховуються, розлучення буде мати негативний вплив та мати деструктивне значення.

Головною причиною наслідків розлучення є не само розлучення, але ситуація, яка передувала розлученню. Розлучення може не тільки погано впливати на дитину, але й бути корисним для деяких дітей.

Спираючись на суперечливі факти, можна зробити висновок, що немає прямих доказів стосовно поганого вплива розлучення на дитину. Цей вплив виникає при конфлікті у сім'ї, якій має місце ще до розлучення.

Обмеження доступу до розлучення не є дійовим заходом, якщо метою є поліпшення добробуту дітей від розлучених сімей. Розлучення не є негативним наслідком на дітей само по собі, треба враховувати усі фактори. Роблячи його менш доступним викличе протилежний ефект, тому що діти більше страждають через несприятливе оточення та тривале неправильне функціонування сім'ї, яке викликає негативні результати. Все це може нашкодити дитині більш, ніж розлучення.

Література:

- 1. Келам А.** Причины конфликтных ситуаций в семье / А. Келам, И. Эббер // Человек после развода. – Вильнюс, 1985. – С. 56 – 66.
- 2. Воронцова Г. Г.** Организационно-педагогические условия взаимодействия социального работника с родителями и детьми из

неполной семьи : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Г. Г. Воронцова. – СПб., 2002. – 178 с. **3. Неделина Е. В.** Формирование личности ребенка в неполной семье : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Е. В. Неделина. – Липецк, 2002. – 167 с. **4. Зеленчукова С. В.** Социально-педагогические условия воспитания подростков из неполных семей (На примере России и Германии) : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / С. В. Зеленчукова. – Барнаул, 2002. – 241 с. **5. Krein S., Beller A.** Educational Attainment of Children from Single-Parent Families: Differences by Exposure, Gender, and Race / S. Krein, A. Beller // *Demography*. – 1988. – № 25(2). – P. 21 – 34. **6. Buehler C.** Marital conflict, ineffective parenting, and children's and adolescent's maladjustment / C. Buehler, J. Gerard // *Journal of Marriage and Family*. – 2002. – № 64. – P. 74 – 92. **7. Sun Y.** Family Environment and Adolescents' Well-being Before and After Parents' Marital Disruption: a longitudinal analysis / Y. Sun // *Journal of Marriage and Family*. – 2001. – № 63 (3). – P. 697 – 713. **8. McLanahan S. and Sandefur G.** Growing Up with a Single Parent: What Hurts, What Helps. – Cambridge harward university press, 1994. – 156 p. **9. Liu S.** Is My Parent's Divorce to Blame for My Failure in Life. – N.Y., 2003. – 193 p.

Отравенко О. В. Розлучення батьків та його вплив на успішність навчання дитини у школі.

У статті розглядаються проблеми дітей із розлучених семей, зокрема надаються різні погляди вітчизняних та американських вчених на вплив розлучення батьків на шкільну успішність їхніх дітей та поведінку у школі.

Ключові слова: сім'я, успішність дітей, розлучення, неповні сім'ї, діти з розлучених семей.

Отравенко О. В. Развод родителей и его влияние на успешность обучения ребенка в школе.

В статье рассматриваются проблемы детей из разведенных семей, в частности разные взгляды отечественных и американских ученых на влияние развода родителей школьную успеваемость их детей и поведение в школе.

Ключевые слова: семья, успеваемость детей, развод, неполные семьи, дети из разведенных семей.

Otravenko O. Divorce of Parents and its Impact on the Academic Progress of Children at School.

The article deals with problems of children from divorced families, including diverse opinions of native and American scientists on the impact of parental divorce on the academic progress of children at school

Key words: family, academic progress of children, divorce, single-parent families, children from divorced families.